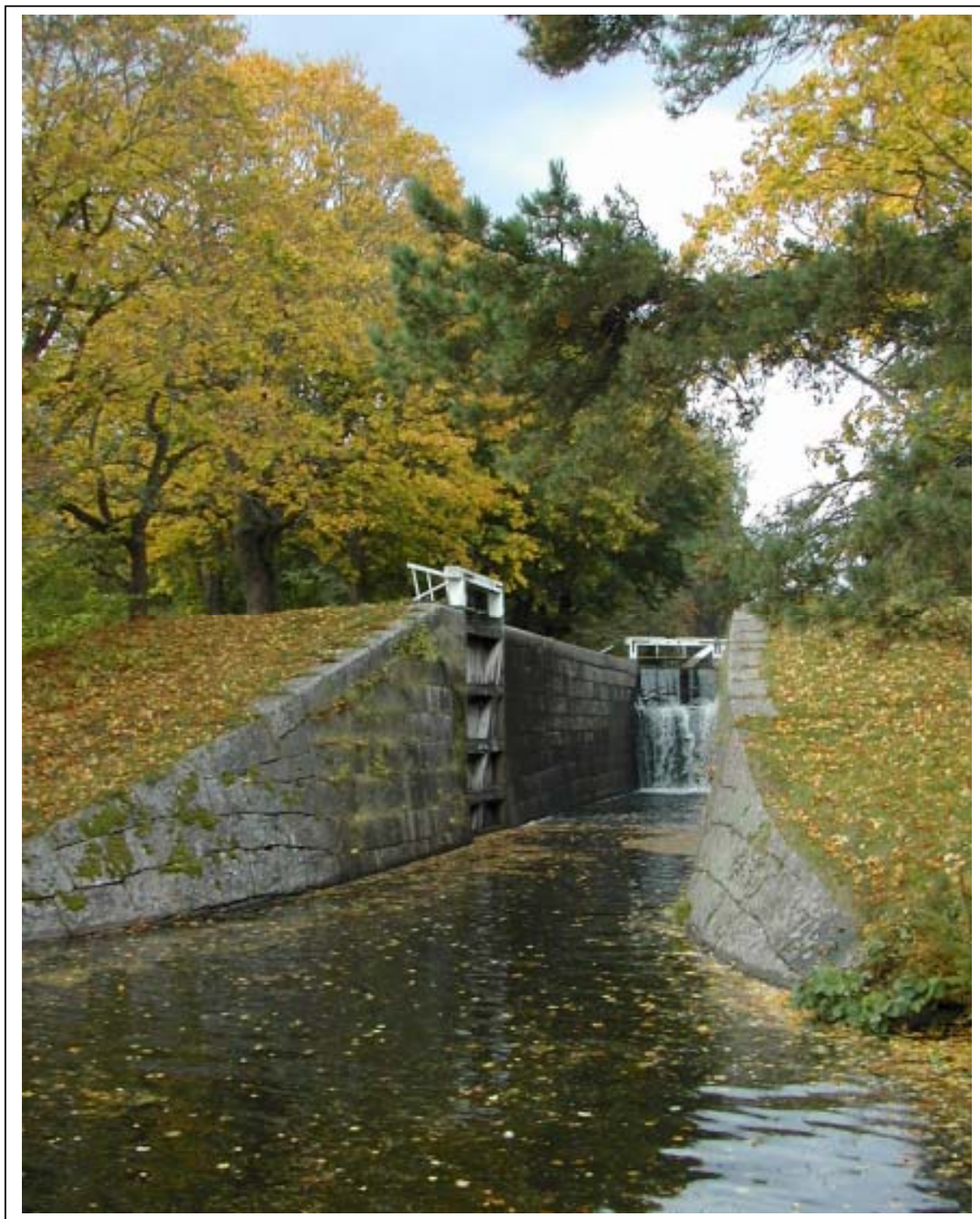

Skantzen Tidningen

Svedvi Berg hembyggsförening

Nr 16, hösten 2008

www.svedviberg.se

SkantzenTidningen

Nr 16, hösten 2008

Utgiven av Svedvi Berg Hembygdsförening

Svedvi Berg Hembygdsförening
Kanalmuseet Skantzen
734 40 Hallstahammar

Tel. 0220-174 09

E-post:
kanalmuseet@telia.com
svedviberg@telia.com

Hemsida:
www.svedviberg.se

Redaktion:

Ansvarig utgivare

David Lunde

Antracitvägen 12
734 37 Hallstahammar
Tel. 0220-127 87
david.lunde@swipnet.se

Inger Eriksson

Föreningsgatan 2A
734 35 Hallstahammar
Tel. 0220-161 02

Anders H Pers

Fjällsta 30A
734 92 Hallstahammar
0220-175 65

*Omslagsfoto och samtliga tecknade illustrationer: David Lunde.
Övriga foton tillhandahållna av respektive artikelförfattare om
ej annat anges.*

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

KÄRA VÄNNER i Svedvi Berg Hembygdsförening!

Det är med sann glädje – samt en inte så ringa känsla av högtidlighet – jag sätter mig ner för att författa min första hälsning till Er i vår Skantzen Tidning.

Sex månader har förflutit sedan jag valdes till ny ordförande i SBH, och tack vare Er har jag lärt mig en väldig massa om verksamheten i Hembygdsföreningen – och om min egen hembygd!

Låt mig få börja med ett dagboksminne från maj i år:

Luftrummet i slänten mot berget är mättad av häggdoft och ljudkulissen genljuder av

Anders Geidemark (till höger)

trastar och nyanlända lövsångare. Nedtyngd av kameraväskor och stativ baxar jag mig genom fornborgens rester av kallmurad sten och tar mig upp på Skantzberget. Klockan är 3.45 den 7 maj 2008, och ingen människa syns till. Det är bara jag och fågelkören, bruset från Kolbäcksån och ändernas kiv i Skantzsjön – och solen – morgonsolens första strålar som silade genom björkkronornas musöronflor just träffar taket på Mekanikusbostaden!

En innerlig värme sprider sig genom kroppen. Och jag märker att ett litet fänigt avslöjande leende formar mina läppar där jag står och vrider mig fram och tillbaka för att inte missa något av vad morgonen har att ge. Kamerorna får ligga kvar i sin vadderade miljö. Jag bara njuter, utan förpliktelser att dokumentera, och känner mig själv mjukt omgärdad av en rik, varm, trygg och livsbejakande omgivning. Det slår mig att jag står "mitt i Hallstahammar" och upplever denna tidlösa morgon!

– Livskvalitet – hinner jag tänka; innan nästa tanke slår mig med en sådan kraft att jag får byta fotfäste för att inte rulla ner bland de övriga fornminnena vid borgens fot:

– Jag är en 45-årig hallstabo som för första gången står på Skantzberget...(!)

– Jag har bestigit fjäll på Island och hållit föredrag om vulkanön i sju länder. Jag har skrivit, berättat och visat bilder runt om i Sverige från otaliga platser och företeelser i Mälardalen – men det är första gången jag kliver upp på Skantzberget... Pinsamt, är förstas bara förnamnet...

Jag raljerar vidare med mig själv med in-

sikten att jag helt nyligen valts till ordförande i Svedvi Berg Hembygdsförening och naturligtvis borde vara mer förtrogen med det fagra landskap som breder ut sig nedanför mig...

Jag tröstar mig med nästa tanke: Kanske är det rent av många fler hallstabor som aldrig varit upp på Skantzberget? Aldrig varit in i Kuskbostaden därborta, aldrig banat sig väg genom pil- och aldjungeln intill Sörkvarnsforsens skummande norrlandsälvs styrka – aldrig bakat tunnbröd i bagarstugan!?

"Hemmablindhet" – javisst... "Hemmamöjlighet" – absolut!

Här finns mycket att göra!

Så långt dagboken från i maj. Och innan Ni helt tröttnat på att läsa denna långa inledningstext vill jag bara avsluta med det viktigaste:

Hjärtligt Tack till min föregångare Leif Iwarsson, som på ett lika föredömligt och självuppoffrande sätt som han lotsade Hembygdsföreningen, även invigde mig i föreningens göromål.

Och framförallt varmt Tack till alla Er medlemmar och anställda som med strävsamt arbete i föreningen gör dess existens möjlig!

Det är också alla Ni som under detta mitt första halvår tålmodigt informerat mig om föreningens traditioner och tidigare verksamheter utan att förtröttnas. Tack vare Er trevliga bekantskap kan jag bara hälsa de personer som brukar konfrontera mig med: "Du har väl inte tid med det här", att "nej, kanske det, men jag kan inte låta bli!"

Brukar även tillägga: "för övrigt kan jag inte tänka mig ett finare och förtroendefullare

föreningsuppdrag i Hallstahammar än detta".

Vid andra åtaganden i föreningar (och inte minst som ofrivillig kompanichef i Artilleriets reserv) har jag alltid haft som motto: Nyttan med Nöje!

Det måste vara skoj att vara med i en förening – annars är man inte det...

Så låt oss alla tillsammans verka för en positiv och hänsynsfull samvaro där vi strävar för det vi anser vara viktigt och intressant – Och – där vi aldrig, aldrig någonsin, glömmar bort att se till att vi alla trivs och har det kul undertiden!

Varmt välkomna att när som helst besöka Skantzen, och hör hemskt gärna av Er med synpunkter och idéer som kan göra Hembygdsföreningen ännu bättre!

Och till mig själv, och alla andra som av någon anledning dröjt i livet med att bli medlem i Svedvi Berg Hembygdsförening, kan bara sägas:

– Det är aldrig försent att upptäcka sin hembygd!

Tack,
vi ses snart!

Anders Geidemark

Styrelsen

Har sedan årsmötet 2008 följande sammansättning:

Från vänster på bilden:

David Lunde (suppleant)
Gunnel Ekvall (suppleant)
Ann Fröjdman (ledamot)
Anders Geidemark (ordförande)
Agneta Björs (kassör)
Daniel Sköld (suppleant)
Iris Norlin (suppleant)
Anders H Pers (vice ordförande)
Gunnel Tartu (suppleant)
Margaretha Juhlin (sekreterare)
Inger Eriksson (vice sekreterare)

Saknas på bilden:

Göran Vestman (ledamot)
Gunnel Nordkvist (suppleant)

FOTO: Daniel Sköld

TRÄDGÅRDSMÄSTARE PERSSON

VID EN PROMENAD PÅ HALLSTAHUS, som nu ska bli ett villaområde, gick mina tankar till min farfar, Gustav Persson. Han var i många år trädgårdsmästare hos disponent Kantzow på Hallstahus. Jag tänkte på hur han arbetade och slet med trädgården som nu ska bebyggas med villor. Han arbetade ensam, endast med hjälp av någon skolpojke som rensade ogräs under några sommarveckor.

I trädgården fanns förutom olika slag av träd även vinbärsbuskar, krusbärsbuskar, hallonland och jordgubbsland. Där odlade farfar också sommarblommor. Utanför själva trädgården, som var omgärdad av en granhäck, låg grönsakslanden. Intill växthuset hade farfar rader av drivbänkar.

I det gamla växthuset, varav en liten röd byggnad ännu återstår, odlade han tomater och där fanns också krukväxter. En tillbyggnad gjordes på växthuset och där planterade han några vinstockar. Farfar var stolt första gången de gav skörd. Men vindruvorna var inte till salu, de var endast för disponentfamiljens räkning.

Så småningom byggdes ett större och modernare växthus och farfar kunde utöka

sortimentet. Det gamla växthuset blev nu tomt. Disponenten kom på iden att det skulle bli lämpligt som höns hus. Några höns införskaffades och det kom på farfars lott att även ta hand om dem. Farfar hade humor. På sophögen hade en sprucken potta blivit slängd, den tog han nu tillvara och använde då han bar upp äggen till herrgårdens kök. Kokerskan hade mycket roligt åt farfars tilltag.

I trädgården stod en rad med bikupor som tillhörde disponenten, biskötseln var farfars uppgift. Han kokade sockerlag åt bina, tog in bisvärmar och på hösten slungade han honungen för hand. Det var åtskilliga mängder av honung som han gjorde klar under åren. Några personer med reumatisk värk trodde att bistic kunde lindra deras besvär. De kom till farfar och bad om att få en behandling där bakom bikuporna. Antagligen blev det någon tillfällig lindring av smärtan, för de återkom.

Somrarna var jäktiga. Grönsakslanden skulle vattnas och skötas om, mycket bär skulle plockas. Större delen av bären levererades upp till herrgårdens kök, resten fick farfar sälja. Många kunder kom för att köpa grönsaker, bär och blommor och gärna några av farfars inlagda saltgurkor.

På somrarna var det ofta många gäster på Hallstahus. Så farfar var noga med att se till att rabatterna kring det stora huset prunkade och var fria från ogräs. Till varje veckoslut skulle dessutom grusgångarna och gården krattas.

Då hösten kom var det dags att ta upp rotsakerna och lagra dem i källaren. Trädgården och grönsakslanden skulle göras i ordning inför vintern, äpplena på de många träden skulle plockas ner och sorteras. Några fina äppelsorter förvarades särskilt i herrgårdens källare, för disponentens del. Resten kördes till en större källare där de lades i hyllor. Av dem gick en del till köket och så fick farfar sälja resten under vintern. Det blev bråda dagar, men jag hörde aldrig att farfar klagade över att han hade för mycket arbete. Han trivdes med sitt yrke.

På Hallstahus fanns en liten svart ponnyhäst som hette Kicki. Hon blev en bra hjälpreda för farfar. På Bulten tillverkades en plog och andra små redskap så att hon kunde hjälpa till att bruka jorden. Även ett par små kärror gjordes åt henne. På fredagarna om somrarna så packades den större kärran full av lådor med grönsaker och blommor, på hösten också med äpplen. Sedan bar det iväg till Bultens arbetarbostäder, där farfar sålde sina varor vid husen. Farfar och Kicki var ett välkommet avbrott i vardagen. Barnen kom rusande och ville ge hästen socker eller en brödbit. På den tiden var det mycket ovanligt att se en liten ponny. Ibland då farfar hade sålt slut i sin kärra, kunde någon få åka med en bit och det blev dagens höjdpunkt för det barnet.

Disponenten sade ibland att Persson inte kunde få någon semester på sommaren då det var så mycket att göra, Persson kunde ta den på vintern istället. Men då skulle han ju sköta

eldningen uppe på herrgården och i växthuset, sköta om blommorna och ta hand om kunder som kom för att handla. En del snöskottning blev det också, men här kunde han spanna ponnyn Kicki för en liten plog och fick på så sätt god hjälp.

När fruktträden beskars var det ofta grova grenar som måste tas bort. Händig som han var så tyckte farfar att de grenarna kunde komma till nytta. På vintern fick han litet tid över och kunde förvandla grenarna till originella trädgårdsmöbler, som kom till användning uppe vid herrgården. Persson fick aldrig någon semester på alla år, det blev inte tid till det! Men han var nöjd ändå.

I april 1946 slutade farfar sin anställning som trädgårdsmästare och "allt i allo" på Hallstahus. Han hade tidigare fått Patriotiska Sällskapets medalj "för lång och trogen tjänst", som det heter. Den meningen passade bra in på farfar, för han hade verkligen varit en trotjänare hos disponent Kantzow. Nu följde några lugna, sköna år då farfar och farmor kunde njuta av sin pensionärstillvaro och sin villa, som de låtit bygga innan pensioneringen. Men farfar kunde naturligtvis inte hålla sig i stillhet. Han hade en stor tomt där han anlade rabatter och odlade som förut, dock i mycket mindre skala. Två bikupor hade han också, så även den sysslan fortsatte han med. Några kunder hade han fortfarande till sin glädje. Han sålde ofta blomsterbuketter om somrarna, till billigt pris förstås, och många av hans kunder blev dessutom bjudna på kaffe i trädgården. De stunderna tror jag att både farfar och hans kunder satte stort värde på. Det här var några minnesbilder och tankar som jag fick under min promenad på Hallstahus och som jag nu vill dela med mig av.

Nedtecknat i maj 2008 av

Maiken Tammaru

JÄRN OCH BERGSLAG

Uppkomst

KONSTEN ATT FRAMSTÄLLA JÄRN upptäcktes för 3.500 år sedan i Mindre Asien. Det var ett folk som kallades för *hettiter* som stod för upptäckten.

Hettiterna hade nära förbindelser med Egypten, så det var där järnet började användas mera allmänt. Det användes till vapen, verktyg och smycken. Järnet var segt och starkt. Den metall man använde tidigare var *brons*. Denna var hård och spröd.

Kunskapen letade sig vidare norrut, över Medelhavet till Italien och Grekland. Vid tiden för *Kristi* födelse, alltså efter 1.500 år, hade kunskapen om järnet nått upp till *Central-europa*. Under *folkvandringarna*; 400- och 500-talen, nådde kunskapen upp till Skandinavien. Man tror att det första järnet i Sverige framställdes under 600-talet. Man vet att under *vikingatiden*, från 800-talet och framåt, fanns duktiga smeder i Sverige.

Råvaran

Järnmalm som först användes, var s.k. *myrmalm*. Den fanns i myrar på Sydsvenska Höglandet, i Norra Dalarna, i Hälsingland och norrut.

Det är myrmalmen i Dalarna, som blivit mest känd. I socknarna Älvdalen och Särna fanns stora myrar. Det magra myrhöet bärgades till vinterfoder åt kreaturen. Vid slåttern upptäckte man att det på vissa platser på myren fanns annat än dy under gräsroten. Det var grus innehållande järn.

Samma fenomen finns i *Riddarhyttan*, i Skinnskatteberg. den *Röda jorden* finns där direkt under mossan. Den innehåller järnmalm.

Sjömalm fanns i klumpar på sjöbotten. En känd plats är *Dunshammar* i Ängelsberg, där *jordugnar* finns bevarade från smältningen av malmen.

Smältningen av malmen skedde i båda fallen i gropar i marken, vilkas väggar kläddes med sten och lera. Gropen torkeldades först. Därefter gjordes upp eld av utvald torr ved. På denna eld lades malmen. Elden brann av det naturliga draget. När elden brunnit ned, hade man en degig klump av järn i botten.

Man upptäckte snart att man kunde höja värmen i gropen genom att blåsa in luft. Detta

gjordes med hjälp av *bälgar* av hudar eller trä. Sedan lärde man sig att använda *träkol*, vilket gav en betydligt högre värme och en bättre smältning.

Det smälta järnet

...utsmiddes i enkla smedjor till stänger, runda eller platta. Järnet i Dala-socknarna *Älvdalen* och *Särna* såldes till Norge. Genom väglöst land bars järnet på hästryggar eller mänskliga ryggar till Röros, där man bytte till sig varor. En sådan resa kunde ta upp emot en månad att genomföra. Vi nutidsmänniskor tycker nog att detta var slöseri med tid och kraft för att sälja några kilo dåligt järn. Men om vi betänker, att man kanske tidvis levat på *barkbröd*, blev det kanske fest, om man kom hem med en knippa torrfisk eller en kagge sill!

De bönder som sysslade med järnframställning kallades *bergsmän*.

Det stora problemet vid smältningen av järnmalmen var att få upp tillräckligt hög värme. Då kom upptäckten av vattenhjulet. Med hjälp av detta kunde man få större och kraftigare bälgar, som blåste in luft i smältan. Jakten på vattenfall startade. Att bygga en smältugn (hytta) vid ett vattenfall var inte ett arbete för en man. Då slog man sig ihop och flera bönder bildade ett *bergslag*, som byggde hyttan. Varje delägare körde fram sin järnmalm och sitt träkol till hyttplatsen under vintertid. Sedan "bläste" man hyttan vid *vårfloden* och smälte sitt järn efter varandra. Var och en hämtade hem sin del för att smida järnet. En period på hösten kunde det också vara högre vattenstånd i vattendraget.

Mulltimmerhytta

Smältugnen byggdes upp av sten och lera. Runt om den byggdes väggar av timmer. I mellanrummet fylldes den med jord. Vattenhjul gav kraft till den bälg, som skulle förse ugnen (hyttan) med en kraftig luftström. En tidsenlig modell av en mulltimmerhytta finns vid *Norberg* med den där uppbyggda modellen av *Lapphyttan*, som beräknas härleda tillbaka till 1100-talet.

Vid användbara vattenfall uppstod efterhand en bebyggelse, då delägarna kom att vistas vid hyttan allt längre tider. Man behövde

FOTO: David Lunde

Vid Nya Lapphyttan i Norberg gjordes under sommaren 2008 ännu ett försök att framställa smält järn med medeltida teknik. Hur det gick? Läs blogg på www.jarnetpalapphyttan.se

bostäder för övernattnig och stall för hästarna samt bodar för olika förråd. Så småningom kom även familjerna att flytta fram till hyttan, varför ytterligare bostäder behövdes och även rum och skydd för medföljande husdjur, (kor, getter och får). På detta sätt har de flesta av våra gamla små järnbruk uppstått.

Gustav Vasa och järnet

Det framställda bondejärnet var orent och hade ojämn kvalitet. Det såldes över Stockholms Våg. Köpare var **Hansan**. Klagomål kom till **Kungen** för det dåliga järnet. Och priset blev därefter, lågt. Gustav Vasa uppmärksammade detta. Han föreslog inrättande av större smideshamrar vid större vattendrag, även utanför det egentliga Bergslagen. För att underlätta anläggandet erbjöds mark på Kronans domäner. Viss areal skog för kolning av träkol kunde erbjudas. Detta kallades **rekognitionsskog**. En viss årlig avgift fick erläggas till Kronan härför: **rekognitionavgift**. Efter hand kunde bruken friköpa skogsmarken. Många nedlagda järnbruk hade stora skogsarealer. Efter nedläggning av smidet, blev det därför skog och sågverk samt till en del även

lantbruk, som blev det nedlagda Brukets försörjningskälla.

I de nya hamrarna smiddes järnet till stänger, som sedan delades i bitar kallade **osmund**. En osmund skulle väga knappt 300 gram. 600 osmundar skulle bli ett **skeppund** = 170 kg = ett fat järn. Detta blev också betalningsmedel för skatt etc.

Förlagskapital

För att starta en smideshammare behövdes ett visst kapital för att kunna betala råvaror till hammaren fram tills det färdiga järnet kunde levereras. De som saknade tillräckligt kapital, kunde erhålla förskott från någon köpman som därmed fick försäljningsrätt till det producerade järnet. Under år med lågkonjunktur kunde Brukspatroner hamna i stor skuld till sin **förläggare**. Men i Gustav Vasas anda startades många mindre smideshammare (bruk) som skulle bidra till Sveriges kommande välstånd. Alla överlevde inte och i början av 1900-talet uppstod den stora **bruksdöden**.

Holger Carlsson

HISTORIER OCH SKRÖNOR FRÅN BERGS SOCKEN

Berättade av Augusta Maria, (Maja) Wiig, född Tibbling, för och nedskrivna av sonhustrun Ingrid.

MAJA FÖDDES DEN 29 JAN 1900, yngst av 12 syskon varav 11 levde till vuxen, i några fall hög, ålder. Fadern var soldat i Tibble, Bergs socken, men det här är historien om modern Matilda som från år 1879 till 1900 födde 12 barn och skötte soldatorpet med allt vad det innebar med kor, gris, höns. Vatten hämtades i en källa och husavfallet delades av grisen och dynghögen. Alla barnen gick i kyrkskolan där det fanns en fröken för småskolan och klockaren var lärare för "storskolan". Maja var en liten kavat flicka som när lekkamraterna, som var födda året före, skulle börja skolan så bestämde hon sig för att hon också skulle börja. När fröken hade upprop så reste hon sig och sa "Augusta Maria Tibbling" varje gång de andra barnen svarade, till slut blev det hennes tur och eftersom hon var för ung så fick hon testas och skulle räkna fönsterrutorna och kamraterna. När hon kunde det så fick hon börja. När de senare i 3:e klass skulle börja med slöjd så behövde hon inte sticka strumpor för det visste fröken att hon redan kunde.

Ett annat skolminne som hon berättade gällde en av bröderna som blev beskylld för att ha gjort något pojkestreck. Han fick så mycket stryk att han inte kunde sitta, så han fick vara hemma från skolan. Läraren skickade bud hem med syskonen att han skulle komma. Till slut gick Matilda för att prata med läraren, hon sa att han skulle komma när han kunde sitta igen. Läraren sa "Det var konstigt, jag tyckte inte han ömma så mycket för de första slagen". "Då måste han ha ömmat så mycket mer för de sista" sa Matilda. Det hör till saken att läraren, som var klockare, även var postombud. Matilda som visste vem som hade skvallrat på sonen sa: Om klockaren skötte den vanliga posten lika bra som käringposten så hade det här aldrig hänt. Det hade kommit fram att sonen var oskyldig. Det var modigt av en torparhustru att sätta sig upp mot överheten, det var ju kungen, prästen och klockaren som var överheten på den tiden.

Förutom alla barnen så bodde deras morfar

där till sin död. Ibland tog hon också något "hjon" mot betalning av socknen. En tid hade de en liten flicka som fosterbarn, hon var yngre än Maja och hon blev allas favorit. Men hennes mamma ville flytta henne till en familj i Agnesdal, för då blev det närmare för henne att hälsa på, hon bodde själv i Näs, men för flickan blev det sämre. När Matilda hälsade på och frågade om hon hade det bra sa hon "Nää, dom är inge snälla, när de andra barna får en halv sockerbit då får jag en "halvhalv". Matilda grät hela vägen hem.

Det hände ju roliga episoder också som en gång när en av rotebönderna hade varit och gjort nån körsla på torpet så hade han bundit hästen utanför och var inne i köket och drack kaffe. Hästen hade gjort en hög och en av pojarna, som visste att bonden var snål, kom in och sa: "Mamma, hästen har skiti på gårnska farbror ha de me sej hem?"

Barnen fick hjälpa till hos rotebönderna t ex gallra rovor, rensa i landen m m. En gång skulle barnen plocka potatis långt hemifrån, det var på hösten det var kallt och dom frös väldigt. Efter en stund kom en gammal gumma som bodde i en stuga bredvid och sa ett de skulle komma in till henne och då fick de varsin kopp med varm "slätvälling". Maja sa att det var bland det godaste hon ätit. När dom skulle gå hem på eftermiddagen då hade gumman kokat småpotatis och då fick de en varm potatis i vantarna så de inte skulle frysa när de gick hem.

Man kommer osökt att tänka på Jesus ord "allt vad ni gören för en av dessa mina minsta små det gören ni ock för mig".

Matilda var en husmor som kunde det mesta av arbetet på torpet, hon vävde alla tyger som behövdes i hushållet som lakansväv, handdukar, tyg till skjortor och underkläder, trasmtor osv. Hon skötte också djuren, en gång hade de en sparkilsken ko som ingen annan kunde mjölka så när hon låg i barnsäng och hade fött så gick hon upp och mjölka, när hon kom in igen sa hon "inte lägger ja mej nå mer nu när jag ändå är oppe".

Hon hade en väldig respekt för de "underjordiska". En gång fick en av sönerna utslag i ansiktet och då sa hon "du har fått skroufler, jag ser nog vad du har gjort", men sonen sa "ja har inte gjort nå". "De har du visst de, du har

pinka i en myrstack och de tycker inte dom underjordiska om, nu måste jag slå ut för dej". Hon tog pojkens använda klädesplagg, klippte hår och naglar av honom och vad hon gjorde mera fick ingen veta. Det var helt klart någon typ av rit hon skulle utföra i skogen. Jag skrev till Bengt af Klintberg och berättade detta och han kompletterade med att månen hade betydelse för när man skulle göra detta, att man kastade det som man samlat in och att man sedan gömde eller grävde ner det. Sonen blev i alla fall bra! Denna respekt för de "underjordiska" hade även Maja. När vi köpte vårt torp så lärde hon alla i familjen att aldrig slå ut någonting varmt/hett i naturen och även om det inte var hett så skulle man alltid varna när man hällde ut något. Alla barnen varnade hon för att gå till sjön utan lov för då tog "Å-gubben" dem och man hittade dem aldrig.

Barnen i soldattorpet växte upp, när Maja föddes 1900 var redan de äldsta borta, sönerna arbetade i Bulten, Bruket eller Sörsta pappersbruk. Döttrarna blev lillpigor så snart de slutat skolan, flera av de yngsta hos systemen som hade gift sig med en bonde. Hon var den enda av syskonen som hade många barn, hon hade sju pojkar. Den äldsta systemen hon vart "bra gift" hon gifte sig med rättarn i Rallsta / Kvalsta. De

flyttade senare till Västerås där han blev tjänsteman på ASEA. Systrarna hade sån respekt för svågern så de sa aldrig du till honom. När de skulle komma och hälsa på sa de "på söndag då kommer Agnes och Karlsson på besök". Alla barnen gifte sig och fick barn, inte så många som Matilda förstås för tydligen gick begreppet barnbegränsning igenom på en generation vilket naturligtvis bidrog till bättre förhållanden för familjerna både mänskligt och ekonomiskt.

Nu kanske någon undrar, fanns där ingen man, ingen far. Naturligtvis fanns det det, soldaten Johan Tibbling, född Andersson, men i alla dessa historier är han inte nämnd. Detta är kvinnohistoria, kanske förklaringen är den att han gick till Sörstafors pappersbruk och arbetade. Han gick morgon och kväll en mil i vardera riktningen sex dagar i veckan, man förstår att man inte orkade så mycket mer. Slutligen sägs det ju att varje människa är en historia och har en historia att berätta det här är några som jag har fått berättade för mig. Hoppas att ni som eventuellt läser dem konstaterar att "allt inte var bättre förr".

Ingrid Wiig

Om barnen gick ensamma till sjön kunde de råka ut för "Å-gubben"

SKOGMANMINNE

MINA FÖRSTA ÅR, 2-10 års ålder, tillbringade jag på Rallstavägen 19, i Elimkapellet, som det hette då. Det låg där Tunaskolan nu ligger. Mitt emot Elimkapellet fanns familjen Ljungkvist. Det lilla röda huset finns fortfarande kvar. En liten skogsdunge skilde deras hus och "Lilla skolan" åt. I den skolan fanns det en skolsal och en slöjdsal för pojkar. Familjen Möberg bodde också i huset. Utanför skolhuset fanns en stor sten som jag klättrade upp på ibland, för att titta in i pojkarnas slöjdsal. Det såg så spännande ut när dom hyvlade, sågade och tillverkade fina saker.

Jag ville så gärna vara med där inne och hamra och spika. Men hur skulle jag få komma in där? Jag var ju bara 6-7 år och flicka. Slöjdsalen var ju till för dom stora pojkarna, hur skall jag gå till väga? Joo, jag letar reda på en katt. Det fanns gott om dom, men det var inte vildkatter, många familjer hade katt då för att hålla råttor och möss borta.

Hittade en och bar in honom i korridoren, öppnade dörren in till slöjdsalen, släppte in katten och gick sen lycklig in i salen. Ooo... doften av trä och allt som fanns där, vilken lycka... Men säg den lycka som varar.

Katten blev ett omycket avbrott i pojkarnas arbete. Men jag blev då fort bortkörd, utföst i korridoren och fick veta att småflickor hade ingenting här att göra. Dumma vuxna och dumma pojkar. Ingen förstod mig. Arg och ledsen gick jag ut på vägen och ner på skolgården till storskolan i Tuna. Där hade dom sina cyklar i cykelstället. Jag skulle hämnas.

Satte mig på huk och skulle släppa ut luften ur deras cykelringar. Dom skulle minsann få sota för att dom varit "dumma" mot mig. Lite längre bort stod en kille, lite äldre, och tittade på när jag pyste luften, men jag var inte så hemma på att skruva på rätt skruv för att få rätt resultat. Han släntrar fram till mig, sätter sig på huk vid mig och visar vilken skruv som är den

rätta för att få det önskade resultatet. Ger mig en lätt klapp på axeln, reser sig upp och går sin väg. Sen "pyste" jag hej vilt, nu var hämnden min. Grabben som hjälpte mig var Thore Skogman.

Iris Norlin

EKORÅDSRESAN TILL LESJÖFORS OCH LÅNGBAN DEN 29/8 2008

EKOMUSEUM BERGSLAGEN BRUKAR ANORDNA EN ÅRLIG RESA, ekorådsresan, ibland inom museets område men oftare utanför, som i år då den gick till den Värmländska delen av Bergslagen.

Bussen avgick från Hallstahammar tidigt på morgonen och var nästan fullsatt med deltagare från Skantzen och Trångfors. Några ytterligare passagerare steg på i kommunerna norrut längs vägen över Fagersta, Ludvika och genom Finnmarken till Lesjöfors.

Utanför Lesjöfors museum

Lesjöfors är ett långsmalt brukssamhälle i norra delen av Filipstads kommun. Bruket, med anor från 1642, utvecklades under 1800-talet av Gustaf Ekman till en av Sveriges modernaste industrier. På 1900-talet ägdes det av tre generationer De Geer, Gerard, Lars och Gerard. Lesjöfors blev nu landets ledande tillverkare av stålfjädrar. Gerard den äldre kallades "bandybaronen" då hans intresse för denna sport var enormt. Det sägs att bruket i princip anställde bandyspelare –fast på pappret var de tidsstudiemän...

På 1980-talet kom stålkrisen. Vid den här tiden fanns faktiskt planer på ett djupgående samarbete mellan Lesjöfors och Hallstahammars AB. Av olika skäl blev emellertid inget

av. Vad som hände med vårt bruk är väl känt för SkantzenTidningens läsare, och Lesjöfors gick i konkurs 1985.

Vid denna tid fick konstnären Larseric Vänerlöf under en promenad på området idén till hur ett lokalt arkiv skulle kunna gestalta sig i det gamla gjuteriet. Kulturföreningen Rikoschetten, med bl.a. pensionerade bruksarbetare, samlade in föremål (och skrot) från industrin och omgivningarna. Resultatet blev ett museum som vid första anblicken kan tyckas rörigt men som ändå har väldigt mycket att berätta för besökaren. Här finns alla slags föremål, och det mesta får man röra vid – lite samma filosofi som vi har vid Skantzen. Till och med toaletterna är intressanta.

Långban

Efter lunch, medhavd catering från Ludvika, fortsatte färden en mil söderut mot Långban. Här fick vi träffa Larseric Vänerlöf själv, som visade oss runt vid gruvan, en av världens mineralrikaste platser, där 1/10 av världens kända mineraler påträffats, c:a 300 – varav 70 unika. Långban är också bröderna Nils och John Ericsons födelseplats. Nils stannade i Sverige och blev en framstående kanal- och järnvägsbyggare, medan John for ut i världen, först till England där han bl.a. konstruerade ångloket Novelty och vidareutvecklade propellern, sedan till Amerika där han blev

berömd för pansarfartyget Monitor som besegrade sydstaternas Merrimac i inbördeskriget. På minnesstenen nämns John, men inte Nils trots att hans betydelse i Sverige är minst lika stor. Förklaringen sägs vara att de värmländska brukspatroner som lät resa stenen var missnöjda med att han inte drog nordvästra stambanan genom Bergslagen.

Efter lite andhämtning med ”fruktstund” var det nu dags att åter styra kosan mot hemtrakterna. Inte heller denna en av de sista sommardagarna klarade vi oss från regn, men det lät åtminstone vänta på sig till hemresan.

David Lunde

EKOMUSEUM BERGSLAGEN

Ekomuseum Bergslagen bildades 1986 av kommunerna Ludvika och Smedjebacken i Dalarna och Skinnskatteberg, Fagersta, Norberg, Surahammar och Hallstahammar i Västmanland med järnets och industrins historia som den gemensamma nämnaren. 1990 bildades en stiftelse där förutom kommunerna också Dalarnas och Västmanlands respektive länsmuseum ingår.

Bakom de flesta av sevärdheterna inom området står ideellt arbetande föreningar. Representeranter från dessa samverkar i lokala ekoråd i varje kommun som i sin tur utser representeranter till ett centralt ekoråd. Ekorådet arrangerar varje år tillsammans med ekomuseets kansli en studieresa för de ideella föreningarna och ett Bergslagsting.

På senare år har några av kommunerna ifrågasatt och tidvis lämnat medlemskapet i museet. För närvarande är det Surahammar som valde att lämna samarbetet från 1/1 2008.

Någon utökning har aldrig varit aktuell, i stället har liknande organisationer vuxit fram i grannlänerna –*Jämriket* i Gästrikland och *Bergsmän & Bruksfolk* i Örebro läns bergslagskommuner.

För närvarande planeras av ekomuseet och flera andra aktörer om en stor gemensam bergslagssatsning.

Avs:

Svedvi Berg Hembygdsförening
Kanalmuseet Skantzen
734 40 HALLSTAHAMMAR

SCRAPBOOKING OCH PYSSELTRÄFF

Vi träffas, pratar, fikar, scrappar/pyslar och har det trevligt tillsammans!

Observera att det inte är någon kurs. Vi lär kanske nya tekniker och får idéer av varandra – meningen är att vi ska få tid att pysla, inspireras och må bra.

Vi håller till i Mekanikhuset uppe på Skantzen och vi försöker att träffas ungefär var tredje vecka.

Frågor?? Ring Ann på telefon 142 99 efter kl. 18.00

Alla är hjärtligt välkomna om än bara för att ta en kopp kaffe!!

Tisdag 4 november 18.00 – ca: 21.30

Tisdag 25 november 18.00 – ca: 21.30

Tisdag 16 december 18.00 – ca: 21.30

**Kulturveckorna i Hallstahammar
20 – 31 oktober**

*Svedvi Berg Hembygdsförening medvekar vid
nedanstående arrangemang:*

Biblioteket onsdag 29/10 kl 19.00 Fri entré.

Richard Grün föreläser om "Strömsholms kanal – genom mina ögon".

Skantzen fredag 31/10 kl 17.00 – 19.00

Stämningsfull avslutning med marschaller runt Skantzsjön. Alla som vill får också sjösätta ljusbåtar på vattnet. Anders Tyskling, ABF-kören och Kalle Västmans Spelemän medverkar med sång och musik.

*För övriga arrangemang hänvisar vi till
programblad utgivet av Kultur & Fritid och
Centrumföreningen*

Govänner!

Jag ber Er att respektera förbudet mot motorfordonstrafik på Skantzenområdet.

Enligt Tekniska kontoret så måste hårdare restriktioner införas för att skydda Kommunens vattenfiltreringsanläggning som är belägen i åsen intill infarten till Skantzen.

Att bryta mot förbudet är numera, i värsta fall, betingat med polisanmälan och böter. Hembygdsföreningen har dispens för nyttotrafik i anslutning till våra arrangemang. Vi har också rätt till handikapptransport.

Jag rekommenderar att Ni vid ett snabbt ärende till Skantzen – då det kanske kan kännas långt att gå från stora parkeringen – parkerar på östra sidan av kanalen mitt emot Kanalkontoret (infart från Sporthallen). Här finns fem markerade P-platser, och det blir nära att gå över bron!

Tack!

Med vänlig hälsning

Anders Geidemark

Gammaldags Jul på Skantzen**Söndag 7 december kl. 12 -16**

*Traditionellt program med torgstånd och hantverkare, sång och musik.
Kröning av Hallstahammars Lucia och utdelning av kommunens
kultur- och idrottsstipendier.*

Kransbinding fredagen den 5 december.